

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

5. Нурждин В.Н., Кадамцева Г.Г. Стратегическое управление качеством образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 2 – 10.
6. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів/ За ред. Капської А.Й., Пінчук І.М., Толстоухової С.В. – К., 2000. – 260 с.
7. Сумцова Н.В., Едророва В.Н., Обеспечение качества образования: пути повышения эффективности учебного процесса // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С.14 – 16.
8. Сушанко В.В., Алексеев Т.А. Актуальні проблеми інтелектуалізації професійної діяльності педагога вищої школи: Навчально-монографічний посібник. – Чернівці: Рута. 2003. – 80 с.
9. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

Ірина Сусліна, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

У статті сформульовано важливі завдання удосконалення системи вищої педагогічної освіти України з метою розв'язання проблеми соціальної відповідальності.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що рівень розвитку освіти визначає основні тенденції економічного, політичного та культурного прогресу нації, однак теоретично обґрунтовано та практично доведено, що формування освітнього простору в свою чергу безпосередньо залежить від соціальних явищ, що відбуваються у суспільстві. Таким чином, аналіз соціальних процесів у суспільстві, веде до глибшого розуміння сутності змін безпосередньо в освітній сфері та надає можливість формулювання нагальних проблем соціальної відповідальності освіти взагалі і педагогічної зокрема.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми освіти вчителів знаходять широке висвітлення у сучасних науково-педагогічних дослідженнях (І.М. Богданова, Е.Е. Карпова, Н.В. Кічук, Л.В. Кондрашова, З.Н. Курлянд, А.Ф. Ліненко, Г.О. Нагорна, С.О. Скидан, Р.І. Хмелюк, О.С. Цокур та ін.). Особливо цінними є проєктуючі і прогностичні дослідження, що стосуються таких важливих проблем, як планування потреби в учительських кадрах, відбір кандидатів на здобуття професії вчителя, розробка моделі педагогічної освіти, умови праці і життя вчителів, педагогічне новаторство, свідомість і професійна задоволеність та їх функції у ставленні вчителів до своїх завдань і предмета освіти.

Важливе місце в контексті означених проблем займає професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови, зумовлена модернізацією вітчизняної системи педагогічної освіти,

можливість виходу її на міжнародний рівень, розповсюдженням мережі телекомунікацій, персональних комп'ютерів, користуванням мережі Інтернет (О.Б. Бігич, М.В. Вергасов, А.І. Єрьомкін, М.Г. Гарпунова, С.В. Князян, Л.О. Михайлова, О.В. Радомська, Н.К. Скляренко та ін.). Саме ці фактори вимагають підготовки творчої особистості вчителя іноземної мови з іміджем професіонала інноваційного типу [1].

Аналіз літературних джерел засвідчує, що підвищення якості підготовки майбутнього педагога іноземної мови, формування його готовності до іншомовної діяльності залежить не тільки від вияву нових засобів і підходів до визначення мети та змісту педагогічної освіти, а й від суттєвої перебудови вже існуючих організаційно-дидактичних умов навчально-виховного процесу вищої педагогічної школи. Крім того, розв'язання означеної проблеми є одним із конкретних шляхів забезпечення кваліфікованими кадрами середніх навчальних закладів конкретних регіонів.

Теоретичне обґрунтування та практична розробка системи професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних закладах, зміст діяльності яких визначається умовами соціально-економічного розвитку, формуванням ринку праці в регіоні, а також особистими запитами суб'єктів навчання, є актуальним завданням сучасної науки, що потребує нагального розв'язання.

Мета статті – простежити проблеми соціальної відповідальності в освітній галузі України.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Завдання статті – сформулювати основні складові проблеми соціальної відповідальності у вищій педагогічній освіті України та умови їх успішного розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Згідно з концепцією меліоризму, розвиток соціальних відносин має природну історичну тенденцію до їх прогресивного удосконалення. Отже, справедливо припустити, що формування української державності протягом останніх десятиліть є оновлюючим стимулом безпосередньо для всіх соціальних інститутів (соціальний інститут – відносно стійка модель поведінки людей і організацій, що історично склалася у певній сфері життєдіяльності суспільства [2]).

Освіта – це цілеспрямований процес виховання та навчання в інтересах людини, суспільства, держави, який супроводжується констатацією досягнення тим, хто навчається, встановлених державою освітніх рівнів. Рівень загальної та спеціальної освіти зумовлений вимогами виробництва, станом науки, техніки та культури, а також суспільними відносинами. Освіта – це соціальний інститут, що виконує функції підготовки та включення індивіда в різні сфери життєдіяльності суспільства, прилучення його до культури даного суспільства.

Поняття “соціальна відповідальність”, широко використовуване в соціології щодо визначення соціальної ролі комерційної діяльності, бізнесу, передбачає відповідальність перед суспільством та включає успішну виробничу діяльність, забезпечення достойних умов праці, увагу до екології, турботу про співробітників, взаємодію з населенням регіонів.

Концепція соціальної відповідальності виходить із необхідності знаходження збалансованого розуміння двох підходів: по-перше, будучи економічною цілісністю, підприємство зобов'язане турбуватись про ефективність використання своїх ресурсів (таким чином виконується економічна функція виробництва продукції та послуг, необхідних для суспільства з вільною ринковою економікою, забезпечуючи одночасно роботу для громадян та максимальні прибутки і винагороди для акціонерів); з іншого боку, підприємство – це дещо більше, ніж економічна цілісність, адже сучасне підприємство є складною частиною оточення (до якого належать споживачі, постачальники, засоби інформації, союзи, об'єднання та ін.), яке досить значно може впливати на досягнення підприємством його цілей; тому підприємству необхідно урівноважувати винятково економічні цілі з економічними та соціальними складовими. Підприємство несе

відповідальність перед суспільством, в якому воно функціонує, окрім забезпечення ефективності, зайнятості, прибутку та дотримання закону, воно повинно спрямовувати частину своїх ресурсів та зусиль соціальними каналами, сприяти удосконаленню суспільства, виправдовувати його очікування. Отже, соціальна відповідальність – це соціальні відносини, що виражають рівень зобов'язань підприємства у сфері соціального захисту.

Розглядаючи систему вищої педагогічної освіти як підприємство, що займається випуском певної продукції, а саме педагогічних кадрів, для задоволення соціальних потреб населення (у плані забезпечення кваліфікованими спеціалістами освітніх установ), можна стверджувати, що основним обов'язком вищих педагогічних навчальних закладів є створення умов для якісної підготовки фахівців відповідно до сучасних освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки за певною спеціальністю [3].

Педагогічна освіта охоплює пласт складних і різноманітних проблем. Вона є процесом багатостороннім та міждисциплінарним, торкається різних сфер змісту і методів діяльності, стосується різних періодів часу – минулого, теперішнього і майбутнього, а також різних територіальних просторів: конкретного середовища, держави, Європи і світу. Наочним прикладом цього є розвиток системи професійної підготовки вчителів гуманітарного циклу, а саме, іноземних мов.

За час існування колишнього СРСР склалася певна система підготовки фахівців іноземних мов. Основна кількість кадрів випускалась факультетами романо-германської філології (мов) університетів та педагогічними інститутами іноземних мов. Факультети романо-германських мов університетів надавали своїм випускникам загалом такі спеціальності: “Філолог. Викладач іноземної мови та літератури”, “Філолог-перекладач іноземної мови”. Основними закладами підготовки вчителів іноземних мов для середньої школи були педагогічні інститути іноземних мов, які присвоювали кваліфікацію “Вчитель іноземної мови”.

Зважаючи на політичні та соціально-економічні умови, що склалися в 1950 – 80-ті роки, а саме: обмеженість міжнародних контактів у всіх сферах народного господарства (економіці, науці, культурі, освіті), основний контингент спеціалістів у галузі іноземних мов був затребуваний у середній школі, незначна його частина залишалась викладати іноземні мови у ВНЗ, інші знаходили роботу

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

перекладачів, або працівників певних державних органів, пов'язаних із сферою міжнародного співробітництва. Таким чином, середня школа стала місцем професійної діяльності не тільки для випускників безпосередньо педагогічних інститутів, але й університетів.

Склалася ситуація, коли можливості підготовки фахівців як у педінститутах, так і в університетах перевищували практичні запити на них у середніх навчальних закладах. Отже, був конкурс під час комплектації кадрами (спеціалістами іноземних мов) педагогічних колективів шкіл, була спроможність відбору кращих фахівців. Незважаючи на досить складну ситуацію із працевлаштуванням, конкурси на спеціальності, пов'язані з викладанням іноземних мов, сягали 10 осіб на місце: професія вчителя була порівняно високо оплачуваною, у суспільстві користувалась авторитетом і престижем, давала певні соціальні переваги. Крім того, стабільний рівень народжуваності був гарантом роботи на тривалий час.

Ліквідація "залізної завіси", розвал СРСР, міжнародне визнання України як незалежної країни, політичні та економічні наслідки самовизначення виявили нові тенденції у попиті на спеціалістів іноземних мов на ринку праці. Розвиток малого та середнього бізнесу, поява великої кількості спільних підприємств, діяльність міжнародних фондів та програм спровокували значний відтік кадрів із середньої школи. Це пов'язано з матеріальними перевагами, а також з більш широкими можливостями для професійного вдосконалення та кар'єрного росту; не менш привабливими стали також можливості спілкування безпосередньо з носіями тієї чи іншої іноземної мови, подорожі до відповідних країн. Значна кількість фахівців іноземних мов виїхали на постійну роботу за кордон.

педагогічних кадрів у галузі викладання іноземних мов. (Лише у середніх школах Хмельницького на 1 вересня 2001 р. було 30 вакансій вчителів іноземної мови). Ця криза триває і досі, її основними каталізаторами є: введення обов'язкового вивчення іноземної мови з другого класу загальноосвітньої середньої школи; порівняно невисока заробітна плата вчителя та його соціальна незахищеність, що викликає високий відтік фахівців іноземних мов у комерційні структури; відсутність соціальних пільг у молодих спеціалістів-випускників ВНЗ; нестабільність рівня народжуваності, що несе відсутність гарантій довготривалості постійного робочого навантаження. Серед вчителів іноземних мов шкіл – більшість пенсійного, передпенсійного віку, або ж вчорашні студенти, ті, що тільки залишили студентську аудиторію (і часто не кращі з них). Особливої гостроти вказані ознаки набувають у сільській місцевості, де часто-густо іноземну мову в школах викладають вчителі хімії, фізики, фізкультури і т. ін. Але й серед вчителів іноземних мов міських шкіл багато тих, хто не має відповідної педагогічної та методичної підготовки. Ці суперечності між гострою потребою у висококваліфікованих вчителях іноземної мови, здатних за віком та відповідною фаховою підготовкою здійснювати свої професійні обов'язки у сучасних умовах, та їх реальною наявністю, демонструють порівняльні показники забезпечення вчителями іноземної мови (фахівцями/нефахівцями) середніх шкіл Хмельницької області (табл. 1, 2); а також порівняльні показники за педагогічним стажем (табл. 3, 4).

Отже, приходимо до висновку, що останнім часом спостерігається стійка тенденція до збільшення частки вчителів-нефахівців у сфері викладання іноземної мови (до фахівців відносимо

Таблиця 1

**Порівняльні показники забезпечення вчителями іноземної мови
середніх шкіл Хмельницької області (за фахом/не за фахом)**

	1973 – 74 н.р.	1975 – 76 н.р.	1980 – 81 н.р.	1984 – 85 н.р.	1986 – 87 н.р.	2003 – 2004 н.р.
Всього вчителів	999	999	1056	1015	1023	1479
За фахом	818 (82%)	874 (87%)	1016 (96%)	985 (97%)	1023 (100%)	1198 (81%)
Не за фахом	181 (18%)	125 (13%)	40 (4%)	30 (3%)	0 (0%)	281 (19%)

Отже, у другій половині 1990-х років у середніх навчальних закладах України загострилась криза, пов'язана з недостатністю кваліфікованих

вчителів іноземної мови, які отримали відповідну педагогічну освіту в університеті, інституті, педколеджі, педучилищі, або ж закінчили курси

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Таблиця 2

**Порівняльні показники забезпечення вчителями іноземної мови
середніх шкіл Хмельницької області
(міські школи/районні, сільські школи)**

	1984 – 85		2003 – 2004	
	міські школи	районні, сільські школи	міські школи	районні, сільські школи
За фахом	190 (98%)	795 (97%)	519 (97%)	679 (71%)
Не за фахом	4 (2%)	26 (3%)	11 (3%)	270 (29%)

Таблиця 3

Порівняльні показники наявності вчителів за педагогічним стажем

Стаж, років/навч.рік	1984 – 85	2003 – 2004
1 – 5	189 (18%)	308 (21%)
6 – 10	235 (23%)	199 (13%)
11 – 29	517 (52%)	750 (51%)
≥30	74 (7%)	222 (15%)

Таблиця 4

**Порівняльні показники наявності вчителів за педагогічним стажем
(міські школи/районні, сільські школи)**

Стаж, років/навч.рік	1984 – 85		2003 – 2004	
	міські школи	районні, сільські школи	міські школи	районні, сільські школи
1 – 5	48 (25%)	141 (17%)	80 (15%)	228 (24%)
6 – 10	30 (15%)	205 (25%)	76 (14%)	123 (13%)
11 – 29	111 (57%)	406 (49%)	303 (57%)	447 (47%)
≥30	5 (3%)	69 (9%)	71 (14%)	151 (16%)

іноземних мов, та здобули право викладання іноземної мови). Іншою провідною тенденцією є старіння педагогічних кадрів. Особливо значний вплив визначені тенденції набувають у сільській місцевості.

Висновки, перспективи подальших досліджень. З огляду на вищевикладене, можна зазначити, що проблема соціальної відповідальності педагогічної освіти у сфері викладання іноземних мов включає насамперед створення реальних навчальних, методичних, організаційних можливостей для вивчення найбільш поширених у світі іноземних мов у середніх навчальних закладах регіонів (міських, районних та сільських школах) відповідно до Програми для загальноосвітніх навчальних закладів [4], що можливо за умов: підвищення якості підготовки педагогічних кадрів у регіональних вищих навчальних закладах; проведення активної профорієнтаційної роботи в середніх загальноосвітніх школах регіону;

відновлення престижу професії педагога; підвищення загальних соціальних показників життя педагогів; стимулювання гарантій життєдіяльності педагогів у сільській місцевості; визначення пріоритетних напрямів підготовки/перепідготовки педагогічних кадрів у регіоні; вивчення наявних та перспективних умов забезпечення навчальних закладів регіону педагогічними кадрами; забезпечення органічної взаємодії органів освіти із органами державного та місцевого управління, населенням регіону.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати важливі завдання удосконалення системи вищої педагогічної освіти з метою розв'язання проблеми соціальної відповідальності:

- підвищення якості професійної педагогічної освіти;
- формування контингенту і напрямів підготовки з огляду на потреби певного регіону;
- прогнозування ринку праці;
- здійснення державного замовлення на

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ АКАДЕМІЧНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ У ВНЗ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

проведення науково-дослідницьких робіт з проблем кадрових ресурсів;

- розробка та внесення пропозицій щодо нормативної підтримки і стимулювання підприємств та роботодавців, які беруть участь у процесі підготовки кадрів;

- розробка, формування державного регіонального замовлення на підготовку спеціалістів.

Таким чином, значної актуальності набуває програма різнорівневої інтеграції у системі освіти та створення умов для її тісної взаємодії з ринком праці. Така програма дозволить сформулювати регіональний професійно-освітній комплекс, сконцентрувати зусилля соціальних партнерів освіти: роботодавців, служб зайнятості, органів місцевого самоврядування; а також розв'язати нагальні проблеми соціальної відповідальності педагогічної освіти у регіонах, що повністю узгоджується з основними положеннями щодо реформування освіти в Україні, а саме [5]: забезпечити в повному обсязі педагогічними кадрами навчальні заклади у сільській місцевості; запровадити моніторинг реформування освіти з метою прийняття ефективних рішень щодо подальшого вдосконалення змісту освіти та форм

її організації; забезпечити збереження і розвиток мережі навчальних закладів; систематизувати роботу щодо приведення структури підготовки професійних кадрів у відповідність із потребами ринку праці.

1. Баркасі В. В. *Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського.* – Одеса, 2004.

2. *Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г. Городяненка – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – С. 556.*

3. *Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 7.08.1998 р. №1247.*

4. *Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова 2 – 12 класи. Навчально-практичне видання. – К., "Шкільний світ", 2001. – 44 с.*

5. *Про стан, напрями реформування і фінансування освіти в Україні (Постанова Верховної Ради України від 21.06.2001 р. №2551-III).*

Лілія Кобилянська, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ АКАДЕМІЧНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ У ВНЗ В УМОВАХ КРЕДИТНО- МОДУЛЬНОЇ ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті йдеться про шляхи підвищення дидактичного, виховного, наукового, методичного потенціалу основної академічної форми навчання у ВНЗ – лекції. В умовах кредитно-модульної системи змінюються підходи до визначення її ефективності; переглядаються вимоги до змісту, структури; процесу підготовки та викладання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вирішальне значення для економічної ефективності і конкурентоспроможності тієї чи іншої країни, забезпечення її інтелектуальної самостійності і гідного місця в сучасному світі мають наукові й технічні знання, високі моральні якості особистості, її інтелектуальний і творчий потенціал, винахідливість, ініціативність, чуття нового, здатність адаптуватися до змінних умов. Підготовка фахівців нової генерації – завдання

вищої школи, що на сучасному етапі переживає реформування на шляху інтеграції до європейського освітнього простору. Йдеться про приєднання системи вищої освіти України до Болонського процесу. Численні кардинальні зміни торкнуться, перш за все, організації навчального процесу, контролю та атестації студентів, змісту і якості освіти. Незважаючи на те, що форми навчання залишаються здебільшого традиційними (лекції, семінарські, практичні, лабораторні заняття, групові та індивідуальні консультації тощо), кредитно-модульна система організації